

Pozycja ustrojowa księcia Liechtensteinu

1. Wstęp

Księstwo Liechtenstein jest szóstym, obok Andory, Monako, Malty, San Marino i Watykanu, europejskim mikropaństwem. Mimo że powierzchnia kraju to zaledwie 160 km², a liczba mieszkańców wynosi około 37 810¹, na uwagę zasługują jego bardzo długa historia oraz ciekawy model ustroju. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie pozycji głowy państwa w systemie prawnym księstwa, od uchwalenia pierwszej konstytucji do czasów współczesnych. Mimo upływu lat kompetencje księcia pozostają w dalszym ciągu rozległe, a zaufanie obywateli Liechtensteinu do monarchii nie maleje.

2. Krótka historia rodu Liechtensteinów

Nazwa państwa pochodzi od nazwiska panującego w nim austriackiego rodu Liechtensteinów. Pierwsze wzmianki o tej rodzinie pochodzą z pierwszej połowy XII wieku. Według najstarszych znanych źródeł założycielem klanu miał być niejaki Hugo von Liechtenstein. Najstarszy znany przekaz, w którym pojawia się wzmianka o prawdopodobnym prekursorze rodu, pochodzi z 1136 r., aczkolwiek wcześniejsze losy rodziny nie są jasne. Słowo „Liechtenstein” oznacza dosłownie „jasna skała” (*licht* – jasny, *der Stein* – skała, kamień). Ród wziął nazwę od zamku Liechtenstein, ten zaś został wybudowany właśnie na wapiennych skałach².

Tytuł książęcy rodzina uzyskała w roku 1608, ale wówczas był on właściwie bezwartościowy. Liechtensteinowie nie władali bowiem jakimkolwiek ziemią znajdującą się pod bezpośrednim zwierzchnictwem Świętego Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego, na którego tronie zasiadali wówczas Habsburgowie. Nie mogli więc zasiadać w Reichstagu i korzystać z przywilejów, jakie daje tytuł książęcy. Możliwość

¹ Dane statystyczne na 31 grudnia 2016 r. ze strony <http://www.llv.li/#/1124?scrollto=true> [dostęp 30.07.2017].

² Zob. K. Koźbiał, *System polityczny Księstwa Liechtensteinu*, Kraków 2013, s. 88–89.

zakupu takich terenów pojawiła się na przełomie XVII i XVIII wieku. Z oferty skorzystał książę Jan Adam, który nabył Schellberg i Vaduz. Terytoria zjednoczył w roku 1719 cesarz Karol VI i nadał im nazwę Liechtenstein³.

Przez wieki Liechtensteinowie nie byli związani z terytorium, na którym znajduje się współcześnie księstwo. Pierwotnie władali wspomnianym zamkiem Liechtenstein oraz należącymi do niego ziemiami, ulokowanymi na południe od Wiednia. Stąd ich późniejsze ścisłe powiązania z Austrią oraz Habsburgami. Pierwszym z książąt, który postanowił osobiście przybyć do Vaduz, był Alojzy II. Uczynił to dopiero w roku 1842, po 70 latach od nabycia tych ziem przez Liechtensteinów⁴.

3. Konstytucyjne uprawnienia i obowiązki głowy państwa w latach 1818–1921

Pierwszą konstytucję księstwa okrojował w 1818 r. książę Jan I. Jej wprowadzenie poprzedzały liczne zmiany wewnętrzne, przeprowadzone w duchu absolutyzmu oświeconego⁵. Konstytucja stanowiła zwieńczenie wieloletnich starań Jana I. Książę brał udział w wojnach napoleońskich jako generał armii Habsburgów. Po przegranej bitwie pod Austerlitz pełnił funkcję pełnomocnika cesarza Franciszka II podczas pertraktacji z Napoleonem. Udział w negocjacjach okazał się lukratywny dla Liechtensteinu, który stał się członkiem utworzonego przez Bonapartego Związku Reńskiego. Datę wstąpienia do Związku, czyli 12 lipca 1806 r., uznaje się za oficjalną datę uzyskania przez kraj suwerenności⁶.

Po klęsce Napoleona o losach Liechtensteinu rozstrzygnął kongres wiedeński. W 1815 r. księstwo zostało włączone do Związku Niemieckiego, a europejskie mocarstwa uznały jego suwerenność. Dnia 9 listopada 1818 r. Liechtenstein stał się monarchią konstytucyjną. Konstytucję tworzyło zaledwie 17 artykułów. Ustawa zasadnicza jako suwerena ustanowiła księcia, natomiast władzę ustawodawczą sprawował Landtag, czyli parlament. W skład Landtagu wchodził przedstawiciele dwóch stanów – duchowieństwa i szlachty. Obrady parlamentu odbywały się co najmniej raz do roku i przewodniczył im komisarz książęcy. Uprawnienia Landtagu były mocno ograniczone, między innymi poprzez wyłączenie z obrad spraw dotyczących polityki zagranicznej, osoby księcia oraz

³ Zob. S. Para, *Liechtenstein – raj nie tylko podatkowy*, [w:] D. Popławski (red.), *Państwa niemieckojęzyczne w procesie integracji europejskiej. Austria, Liechtenstein, Szwajcaria*, Warszawa 2011, s. 151.

⁴ Zob. szerzej A. Jureczko, E. Wac, *Historia Liechtensteinu*, [w:] J. Łaptoś (red.), *Historia małych krajów Europy. Andora, Liechtenstein, Luksemburg, Malta, Monako, San Marino*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2007, s. 80–83.

⁵ Zob. szerzej M. Śmigasiewicz, *System polityczny Księstwa Liechtenstein*, Warszawa 1999, s. 24–27.

⁶ *Ibidem*, s. 23.

jego majątku. Ponadto książę nie był związany wynikiem posiedzeń parlamentu, a uchwały dla wejścia w życie wymagały jego akceptacji – mógł je zablokować bez podania przyczyny⁷. Posiadał również uprawnienia do wydawania ustaw i zarządzeń. Landtag pełnił bardziej rolę doradczą niż ustawodawczą, która zasadniczo pozostała w rękach monarchy. Wpływ na ukształtowanie w ten sposób pozycji głowy państwa miał absolutyzm, który po wojnach napoleońskich był nadal popularną formą ustroju państw europejskich. Pomimo uznania suwerenności księstwa siedziba książąt znajdowała się wówczas nadal w Wiedniu. Urząd sprawowali za pośrednictwem Oberamtu i Landvogta (zarządcy) w Vaduz oraz książęcej kancelarii w Wiedniu. Do jej obowiązków należało przekazywanie księciu raportów oraz powierzanie Oberamtowi zadań wyznaczonych mu przez głowę państwa. Monarcha zachował faktyczne uprawnienia do kształtowania sytuacji w państwie, pełnił funkcje reprezentacyjne, był dowódcą sił zbrojnych⁸.

Księstwa nie ominęły nastroje związane z Wiosną Ludów. Pod wpływem nacisków ludności 7 marca 1849 r. książę Alojzy II wydał nową konstytucję zwaną również postanowieniami przejściowymi. W tym akcie pierwszy raz nazwano Liechtenstein monarchią konstytucyjną, której suwerenem są książę i naród. Pozycja księcia nie uległa znacznym zmianom: miał prawo mianowania i odwoływania członków parlamentu i rządu, mógł powoływać sędziów oraz przysługiwało mu prawo absolutnego weta⁹.

Przejściowa konstytucja przetrwała 13 lat. Za panowania Jana II w 1862 r. została nadana księstwu kolejna ustawa zasadnicza, zastąpiona w 1921 r. obecną Konstytucją. Liechtenstein pozostał dziedziczną monarchią konstytucyjną. Książę, jako głowa państwa, łączył w sobie wszystkie uprawnienia władzy państwowej. Jego obowiązkiem było wykonywanie tych praw zgodnie z konstytucją. Władza książęca nie była już absolutna – ograniczały ją postanowienia konstytucji. Odstąpiono w nich od nazywania władcy jako księcia „z Bożej łaski”. Aby zapewnić przestrzeganie prawa, każdy monarcha wstępujący na tron składał pisemną przysięgę, w której zobowiązywał się do sprawowania rządów zgodnych z konstytucją¹⁰. Osoba księcia została określona jako „święta i nienaruszalna”¹¹. Pojawia się tutaj pewna niekonsekwencja oraz niespójność wprowadzonych zmian. Z jednej strony zaprzestano określania monarchy jako władcy „z Bożej łaski”, z drugiej natomiast w dalszym ciągu miał być osobą „świętą i nienaruszalną”. Tron dziedziczyli członkowie rodu w linii męskiej, stosownie do postanowień odrębnej ustawy (*das Hausgesetz*)¹². Książę reprezentował państwo w stosunkach zagranicznych. Władza ustawodawcza

⁷ Zob. P. Osóbka, *Systemy konstytucyjne Andory, Liechtensteinu, Monako, San Marino*, Warszawa 2008, s. 10.

⁸ Zob. K. Koźbiał, *op. cit.*, s. 30.

⁹ *Ibidem*, s. 33.

¹⁰ Zob. A. Jureczko, E. Wac, *op. cit.*, s. 94.

¹¹ Zob. K. Koźbiał, *op. cit.*, s. 37.

¹² Art. 2 Konstytucji Księstwa Liechtenstein z 26 września 1862. Tłumaczenie własne.

została powierzona Landtagowi, jednak bez jego zgody książę mógł wydawać przepisy niezbędne do wykonywania praw oraz podejmować czynności zapewniające bezpieczeństwo i dobrobyt kraju¹³. Artykuł 28 przyznawał głowie państwa możliwość organizacji władzy państwowej w drodze rozporządzenia. Przepis ograniczał księcia jedynie tym, aby osoby piastujące urzędy były obywatelami Liechtensteinu¹⁴. Książę był zwierzchnikiem sił zbrojnych, posiadał też kompetencje kreacyjne – mógł mianować trzech parlamentarzystów oraz członków rządu. Uprawnienia głowy państwa dotyczyły również władzy sądowniczej. Co prawda ustawa zasadnicza gwarantowała niezawisłość sądów, ale „tylko książę udzielał prawa sądenia sędziom”¹⁵. Zgodnie z art. 41 prawo inicjatywy ustawodawczej przysługiwało zarówno księciu, jak i Landtagowi. Monarcha mógł zwoływać, przekładać i zamykać zwyczajne oraz nadzwyczajne posiedzenia parlamentu¹⁶. Aby uchwały parlamentu mogły wejść w życie, wymagane było uzyskanie kontrasygnaty głowy państwa.

4. Pozycja ustrojowa księcia według obecnej Konstytucji

Liechtensteinowie, zasiadający od wielu wieków na tronie tego małego kraju, są jednym z najstarszych rodów Europy. Obecnie Księstwo Liechtenstein pozostaje nadal monarchią konstytucyjną i jest demokratycznym państwem prawa. Podstawę ustroju stanowi Konstytucja Liechtensteinu z 5 października 1921 r.¹⁷, złożona ze 115 artykułów i 12 rozdziałów. Ostatnie zmiany ustawy zasadniczej wprowadzono w 2003 r. z inicjatywy księcia Hansa Adama II. Wskutek nowelizacji doszło do rozszerzenia kompetencji głowy państwa. Decyzja o ich przyjęciu zapadła w referendum, w którym za zmianami opowiedziało się 17,8 tys. osób, co stanowi około 64% wszystkich głosujących¹⁸.

Układ rodzinny (tzw. *Hausgesetz*) wyróżnia trzy funkcje, które pełni książę:

- głowy państwa,
- rządzącego Domem Książęcym,
- wykonującego zadania związane z przewodniczeniem fundacjom oraz zarządzaniem rodzinnymi dobrami¹⁹.

¹³ Art. 24 Konstytucji Księstwa Liechtenstein z 26 września 1862. Tłumaczenie własne.

¹⁴ Art. 28 Konstytucji Księstwa Liechtenstein z 26 września 1862. Tłumaczenie własne. Dosłownie, aby „władza administracyjna pozostała w księstwie”.

¹⁵ Zob. A. Jureczko, E. Wac, *op. cit.*, s. 93.

¹⁶ Art. 90 Konstytucji Księstwa Liechtenstein z 26 września 1862. Tłumaczenie własne.

¹⁷ Za panowania księcia Jana II zwanego „Dobrym” nadano Księstwu Liechtenstein dwie konstytucje: w 1862 r. oraz w 1921 r. Jan Dobry zasiadał na tronie aż 71 lat i był najdłużej panującym księciem w historii Liechtensteinu.

¹⁸ Zob. A. Jureczko, E. Wac, *op. cit.*, s. 134.

¹⁹ Zob. K. Koźbiał, *op. cit.*, s. 94-95.

Przed 2003 r. Konstytucja określała monarchę jako „świętego i nietykalnego”²⁰. Księciu jako głowie państwa przysługuje immunitet – „nie podlega władzy sądowej oraz nie ponosi odpowiedzialności prawnej”²¹. Uprawnienie to dotyczy również regenta. We współpracy z rządem książę pełni też funkcje reprezentacyjne. Daje mu to możliwość nawiązywania stosunków z innymi państwami m.in. poprzez zawieranie bilateralnych porozumień oraz działania dyplomatyczne. Nie są to jednak niczym nieskrępowane uprawnienia. Poza obowiązkiem współdziałania z rządem monarcha, w przypadku zawierania umów międzynarodowych dotyczących spraw z katalogu, który określa art. 8 Konstytucji²², musi również uzyskać zgodę Landtagu.

Ustawa zasadnicza powierza władzę państwową księciu oraz narodowi, ustanawiając tym samym dwóch suwerenów²³. Przejawem dualizmu jest konstytucyjna konstrukcja zniesienia monarchii w drodze referendum, wprowadzona do art. 113 ustawą konstytucyjną z 2003 r. Warto podkreślić, że z inicjatywą umieszczenia tego przepisu w Konstytucji wyszedł sam książę Jan Adam II. Jak stwierdził w swoim przemówieniu do Landtagu: „Dom Książęcy powinien pełnić funkcję głowy państwa tylko, dopóki pragną tego poddani”²⁴. Minimum 1500 obywateli może wystąpić z taką inicjatywą. Parlament jest nią związany i musi zarządzić w tym przedmiocie głosowanie. Pozytywny wynik nie powoduje natychmiastowej likwidacji monarchii. Jeżeli wniosek o zniesienie monarchii zostałby przyjęty w referendum, w terminie dwóch lat, nie wcześniej jednak niż przed upływem roku, parlament przedstawia projekt nowej, republikańskiej konstytucji. Prawo do opracowania projektu konstytucji przysługuje również księciu. Przed uchwaleniem nowej ustawy zasadniczej konieczne byłoby przeprowadzenie kolejnego referendum, w celu akceptacji lub wyboru konstytucji, jeżeli przedłożono obok projektu rządowego również książęcy²⁵.

W drodze wspomnianej wyżej nowelizacji wprowadzono do Konstytucji również art. 13 ter, przewidujący możliwość wniesienia obywatelskiego wotum nieufności wobec księcia przez grupę co najmniej 1500 obywateli. W literaturze określa się tę instytucję mianem „specyficznej formy ponoszenia odpowiedzialności przez księcia”²⁶. Wniesienie wotum nieufności nie jest równoznaczne z jego podjęciem. Wniosek podlega zatwierdzeniu, podobnie jak w przypadku inicjatywy zniesienia monarchii, w ogólnokrajowym

²⁰ Zob. *ibidem*, s. 96.

²¹ Tłumaczenie za: R. Grabowski, *Konstytucja Księstwa Liechtensteinu*, Warszawa 2013, art. 7.

²² Są to umowy w przedmiocie: przekazania terytorium państwowego, zbycia własności państwowej, przeniesienia władzy zwierzchniej lub przywilejów państwowych, nałożenia nowych ciężarów na księstwo lub jego obywateli, podjęcia zobowiązań z uszczerbkiem dla praw obywateli.

²³ Zob. K. Koźbiał, *op. cit.*, s. 88.

²⁴ Zob. M. Śmigasiewicz, *op. cit.*, s. 65.

²⁵ Zob. A. Ławniczak, *Monarchiczne i republikańskie głowy państwa w Europie*, Wrocław 2011, s. 70.

²⁶ Zob. P. Osóbka, *op. cit.*, s. 62.

referendum. Przyjęty w tym trybie wniosek zostaje przekazany księciu, który po jego rozpatrzeniu kieruje swoją decyzję do parlamentu. Panujący musi spełnić ten obowiązek w terminie sześciu miesięcy. Częste odwoływanie się przez prawodawcę do instytucji referendum, będące elementem demokracji bezpośredniej, daje obywatelom możliwość aktywnego uczestnictwa w procesie stanowienia i stosowania prawa. Równoważy to w pewien sposób pozycję suwerena-narodu z szeroką władzą przyznaną suwerenowi-monarsze.

Przepisy szczególne Konstytucji Domu Książęcego Liechtensteinów z 1993 roku przewidują trzeci rodzaj odpowiedzialności władcy, którą ponosi wobec Rady Rodziny. Przesłanką do jej zastosowania jest działanie monarchy, które wywiera zły wpływ na reputację monarchii lub kraju. Przybiera postać nagany lub (w skrajnych przypadkach) złożenia z tronu. Decyzję w tym przedmiocie podejmuje się większością 2/3 głosów członków Rady Rodzinnej²⁷.

Ustrój Liechtensteinu, podobnie jak pozostałych państw demokratycznych, cechuje trójpodział władzy. Aby jednak w pełni zrozumieć rolę, jaką w systemie ustrojowym Księstwa Liechtenstein pełni monarcha, należy przyjrzeć się poszczególnym funkcjom innych organów i instytucji, które pozostają z nim w określonych zależnościach. Wyłącznie głowie państwa poświęcono rozdział II Konstytucji. Pomimo odejścia od absolutyzmu książę zachował szeroki wachlarz uprawnień zarówno w obrębie władzy wykonawczej, ustawodawczej, jak i sądowniczej.

5. Uprawnienia i obowiązki księcia w zakresie władzy ustawodawczej

Panujący książę jest trzecim obok Landtagu oraz obywateli podmiotem, któremu ustawa zasadnicza przyznaje prawo inicjatywy ustawodawczej. Władca może wykonywać je za pośrednictwem rządu („w formie rządowych projektów ustaw”²⁸), natomiast rząd ma obowiązek przedstawienia takiego projektu Landtagowi²⁹. Konstytucja dodatkowo uzależnia wejście w życie innych aktów prawnych od uzyskania kontrasygnaty księcia. „Każda ustawa wymaga, dla swojej ważności, sankcji Panującego Księcia”³⁰. Zgodnie z art. 65 Konstytucji, jeżeli w ciągu 6 miesięcy monarcha nie zatwierdzi przedłożonej mu ustawy, uznaje się ją za odrzuconą. W przypadku poddania aktu pod referendum, przedkłada się go księciu dopiero po jego przeprowadzeniu. Monarcha nie jest związany

²⁷ Zob. M. Wiszowaty, *Zasada monarchiczna i jej przejawy we współczesnych ustrojach europejskich i pozaeuropejskich monarchii mieszanych*, Gdańsk 2015, s. 162.

²⁸ Tłumaczenie za: R. Grabowski, *op. cit.*, art. 64.

²⁹ Zob. P. Osóbka, *op. cit.*, s. 62.

³⁰ Tłumaczenie za: R. Grabowski, *op. cit.*, art. 10.

decyzją zapadłą w ramach referendum, a opisywana prerogatywa dotyczy zarówno zwykłych ustaw, jak i ustaw konstytucyjnych. Jest to właściwie niczym nieskrępowana kompetencja książąt, którzy jednak rzadko z niej korzystają. Zastosowano ją bowiem tylko raz, w roku 1961, kiedy monarcha nie wyraził zgody na nowelizację art. 22 Konstytucji, mającą umożliwić zmiany w prawie łowieckim³¹. W 2012 r. przeprowadzono referendum w sprawie zniesienia prawa monarchy do odmowy udzielenia sankcji ustawie, która uzyskała poparcie w głosowaniu ludowym. Za zniesieniem tej możliwości opowiedziało się zaledwie 24% obywateli³².

Poza uprzednio wymienionymi prerogatywami ustawa zasadnicza przyznaje głowie państwa możliwość wydawania własnych aktów w formie rozporządzeń (*Verordnungen*). Podobnie jak w przypadku inicjatywy ustawodawczej, wykonuje to uprawnienie za pośrednictwem rządu, ale bez udziału parlamentu. Książęce rozporządzenia są wydawane w celu zapewnienia prawidłowego wykonania oraz realizacji ustaw i wymagają kontrasygnaty premiera. Szczególną formą tych aktów są rozporządzenia nadzwyczajne (*Notverordnungen*). Nie mogą obowiązywać dłużej niż 6 miesięcy od ich wydania. Ustawa zasadnicza wprowadza także ograniczenia co do przedmiotu tych rozporządzeń. Omawiane akty nie mogą dotyczyć: uchylenia konstytucji lub jej postanowień (dopuszczalne jest jedynie ograniczanie zastosowania poszczególnych przepisów), ograniczenia prawa do życia, zakazu tortur i niehumanitarnego traktowania, zakazu niewolnictwa i pracy przymusowej, a także zasady *nullum crimen sine lege*. Ponadto wyłączona jest również możliwość ograniczania obowiązywania art. 3, 10, 13 ter i 113 Konstytucji oraz ustawy sukcesyjnej. Poza tymi przypadkami prawodawca nie precyzuje sytuacji, w których książę może z uprawnienia skorzystać. Ponadto głowa państwa „w sprawach pilnych podejmuje kroki niezbędne dla bezpieczeństwa i dobra państwa”³³. Możliwość wydawania trzeciego rodzaju aktów (tzw. *Notigen*) jest właściwie nieograniczona. Mimo to władca tylko trzy razy zastosował w praktyce prawo, jakie daje mu art. 10. Po raz pierwszy w 1943 r., gdy przedłużył na czas nieokreślony kadencję Landtagu z uwagi na sytuację związaną z toczącą się wówczas II wojną światową i obawą obsadzenia stanowisk w parlamencie nazistami; drugi raz w 1982 r., nakazując w tym trybie zastosować szwajcarską ustawę o handlu narkotykami, a po raz ostatni w 1990 r., wydając rozporządzenie, gdy na Irak nałożono sankcje ekonomiczne oraz podjęto decyzje mające na celu ochronę Kuwejtu (było to związane z ubieganiem się przez Liechtenstein o członkostwo w Organizacji Narodów Zjednoczonych³⁴).

³¹ Zob. M. Śmigasiewicz, *op. cit.*, s. 68.

³² Zob. M. Łukaszewski, *Współczesny system polityczny Liechtensteinu*, Poznań 2016, s. 70–71.

³³ Tłumaczenie za: R. Grabowski, *op. cit.*, art. 10.

³⁴ Zob. K. Koźbiał, *op. cit.*, s. 100–101.

Wyłączenia na korzyść głowy państwa można dostrzec, dokonując analizy kompetencji kontrolnych Landtagu. Parlament może nadzorować działania administracji państwowej, aczkolwiek nie ma takiej możliwości co do uprawnień księcia. Jeżeli w wyniku działania Landtagu zostaną wykryte nieprawidłowości w pracy organów, może poinformować o tym władcę lub rząd³⁵.

Księżę w stosunku do Landtagu ma również uprawnienia organizacyjne. Do przywilejów głowy państwa należy otwieranie i zamykanie posiedzeń parlamentu. Może również z istotnych powodów odroczyć lub rozwiązać Landtag³⁶. Dzięki zastosowaniu klauzuli generalnej księżę posiada w tym zakresie szerokie możliwości działania. Ustawa nie precyzuje przesłanek, które muszą zaistnieć, i nie wprowadza żadnych ograniczeń poza trzymiesięcznym terminem. Parlament zbiera się na posiedzeniu zwyczajnym na początku każdego roku. Księżę w drodze zarządzenia określa miejsce, dzień i godzinę posiedzenia. Jeżeli upłynie termin, na który posiedzenie Landtagu zostało odroczone, ponowne zwołanie parlamentu również wymaga wydania zarządzenia³⁷.

Konstytucja zachowuje funkcje honorowe księcia w stosunku do legislatywy. Otwarcie Landtagu ma ceremonialny charakter. Uroczyscie dokonuje tego głowa państwa osobiście lub przez pełnomocnika. Przyszli parlamentarzyści składają na ręce władcy uroczyste ślubowanie, przysięgając przestrzeganie prawa oraz działanie dla dobra państwa³⁸. Podczas sesji księżę ma również możliwość wygłoszenia mowy tronowej³⁹.

6. Związki głowy państwa z władzą wykonawczą

Władzę wykonawczą w księstwie sprawuje rząd składający się z pięciu osób – premiera oraz czterech tzw. radców rządowych. W stosunku do rządu księżę posiada przede wszystkim kompetencje kreacyjne oraz kontrolne. Procedurę mianowania członków rządu określa art. 79 Konstytucji. Głowa państwa, na wniosek parlamentu i w porozumieniu z nim, powołuje członków rządu oraz ich zastępców. Ustawa zasadnicza przewiduje również możliwość mianowania wicepremiera, jeżeli Landtag wystąpi z takim wnioskiem. Kadencja rządu trwa cztery lata⁴⁰.

Rząd odpowiada za swoje działania przed księciem oraz parlamentem. Aby mógł pełnić swoje funkcje, musi mieć zaufanie głowy państwa i Landtagu, czego Konstytucja nie precyzuje. „Jeżeli rząd utraci zaufanie Panującego Księcia lub Landtagu, wygasają

³⁵ Tłumaczenie za: R. Grabowski, *op. cit.*, art. 63.

³⁶ Tłumaczenie za: *ibidem*, art. 48.

³⁷ Tłumaczenie za: *ibidem*, art. 49.

³⁸ Tłumaczenie za: *ibidem*, art. 54.

³⁹ Zob. P. Osóbka, *op. cit.*, s. 62.

⁴⁰ Tłumaczenie za: R. Grabowski, *op. cit.*, art. 79.

jego pełnomocnictwa do sprawowania urzędu”⁴¹. Żaden przepis nie określa, w jaki sposób następuje uzewnętrznienie utraty zaufania wobec rządu. Jak słusznie zauważył M. Łukaszewski, „wydaje się, że w przypadku Landtagu byłoby to uchwalone wotum nieufności, natomiast w przypadku monarchy, publiczne ogłoszenie swojej decyzji”⁴². Do czasu wyboru nowego rządu książę mianuje członków rządu tymczasowego. Konstytucja wprost umożliwia, by do rządu tymczasowego należeli członkowie poprzedniego rządu. Wybór nowego rządu następuje zgodnie z procedurą art. 79. Rząd tymczasowy może również przed upływem czterech miesięcy wystąpić do Landtagu z wnioskiem o wyrażenie wotum zaufania, ale tylko wówczas, gdy do tego czasu nie zostanie powołany nowy rząd. Podobna konstrukcja ma zastosowanie w stosunku do jednego z członków rządu. „Jeżeli jeden z członków rządu utraci zaufanie Panującego Księcia lub Landtagu, Panujący Książę i Landtag podejmują wspólną decyzję o utracie prawa do sprawowania urzędu przez tego członka”⁴³. Nie ma tu potrzeby wyboru osoby tymczasowo piastującej stanowisko, ponieważ funkcje odwołanej osoby przejmuje jej zastępca, oczywiście do czasu mianowania nowego członka rządu.

Książę może wydawać rządowi polecenia, którymi ten jest związany. Organ wykonawczy nie ma możliwości odmowy ich wykonania. Konstytucja wprowadza jedno ograniczenie – polecenia muszą być zgodne z prawem i tylko wówczas są dla rządu wiążące.

Szefem rządu Księstwa Liechtenstein jest premier. Ze wszystkich członków rządu jedynie premier jest zaprzysięgany przez księcia lub regenta. Jego zakres kompetencji jest w dużej mierze uzależniony od decyzji księcia: „Pełni on funkcje powierzone mu bezpośrednio przez Panującego Księcia lub regenta, [...] a w czasie oficjalnych uroczystości korzysta z przywilejów przysługujących mu zgodnie z prawem jako przedstawicielowi Panującego Księcia”⁴⁴. Obowiązkiem szefa rządu wobec księcia jest przedstawianie mu sprawozdań ze spraw należących do kompetencji władcy państwa. Funkcje premiera to nie tylko obowiązki wobec głowy państwa. Dekrety, rozporządzenia oraz decyzje księcia do ich wejścia w życie wymagają kontrasygnaty szefa rządu.

7. Prerogatywy księcia związane z wymiarem sprawiedliwości

Wymiar sprawiedliwości w księstwie sprawują w imieniu księcia i narodu niezależne sądy⁴⁵. Sądy dzielą się na powszechne i administracyjne. W strukturze sądów

⁴¹ Tłumaczenie za: *ibidem*, art. 80.

⁴² Zob. M. Łukaszewski, *op. cit.*, s. 80.

⁴³ Tłumaczenie za: R. Grabowski, *op. cit.*, art. 80.

⁴⁴ Tłumaczenie za: *ibidem*, art. 85.

⁴⁵ Tłumaczenie za: *ibidem*, art. 95.

powszechnych można wyróżnić ich trzy rodzaje: książęcy Sąd Krajowy, Sąd Wyższy oraz Sąd Najwyższy⁴⁶.

Zgodnie z art. 11 Ustawy Zasadniczej mianowanie sędziów należy do prerogatyw księcia. Ma spełniać ten obowiązek „z poszanowaniem postanowień Konstytucji”⁴⁷. Dokładną procedurę określa art. 96 Konstytucji. Wyboru sędziów dokonuje komisja złożona z członków Landtagu oraz księcia. Przewodniczącym komisji jest monarcha. Komisja obraduje na tajnych posiedzeniach. Kandydaci na sędziów są rekomendowani Landtagowi tylko za zgodą udzieloną przez księcia. Landtag może przyjąć lub odrzucić kandydaturę. W pierwszej sytuacji władca jest związany decyzją parlamentu – mianuje danego kandydata. W przypadku odrzucenia kandydatury, Landtag i komisja mają 4 tygodnie na osiągnięcie porozumienia w tej sprawie. Jeżeli nie uda im się osiągnąć konsensusu, parlament wyznacza nowego kandydata i ogłasza referendum. Co ciekawe, podczas głosowania obywatele mogą zgłaszać swoich kandydatów w trybie art. 64. Na urząd sędziego zostaje mianowany ten kandydat, który otrzyma bezwzględną większość głosów.

Poza uprawnieniami w zakresie wyboru sędziów władca może dokonywać modyfikacji rozstrzygnięć sądów w sprawach z zakresu prawa karnego. „Panującemu Księciu przysługuje prawo łaski, złagodzenia lub zamiany prawomocnie orzeczonej kary, jak również umorzenia wszczętych postępowań”⁴⁸. Jeżeli prawo łaski ma dotyczyć czynów członka rządu popełnionych w trakcie pełnienia funkcji, można je zastosować tylko na wniosek zgłoszony przez parlament.

8. Zasady obejmowania władzy

Artykuł 2 Ustawy Zasadniczej określa ustrój Księstwa Liechtenstein jako dziedziczną monarchię konstytucyjną. Artykuł 3 stanowi, iż „sukcesja tronu, pełnoletniość Panującego Księcia oraz następcy tronu, a także możliwość ustanowienia opieki prawnej podlegają uregulowaniu przez Dom Książęcy w formie ustawy sukcesyjnej”⁴⁹. Konstytucja nie określa zatem trybu obejmowania tronu przez następcę, odsyłając do odrębnego aktu prawnego. Aktem tym jest *Hausgesetz des Fürstlichen Hauses Liechtenstein vom 26 Oktober 1993*. Pełny tytuł głowy państwa to „Książę z Liechtensteinu i na Liechtensteinie, książę Opawy i Karniowa, hrabia na Rietbergu, rządzący Domem z Liechtensteinu i na Liechtensteinie”. Następca tronu nie może być obywatelem innego państwa. Jeżeli takowe posiada, musi się go zrzec przed przejęciem władzy. Dla objęcia tronu konieczne jest

⁴⁶ Zob. P. Osóbka, *op. cit.*, s. 106.

⁴⁷ Tłumaczenie za: R. Grabowski, *op. cit.*, art. 11.

⁴⁸ Tłumaczenie za: *ibidem*, art. 40.

⁴⁹ Tłumaczenie za: *ibidem*, art. 3.

również uzyskanie przez następcę pełnoletności⁵⁰. Wymóg ten nie jest bezwzględny, ponieważ z ważnych przyczyn dopuszczalne jest uznanie za pełnoletniego przed ukończeniem osiemnastego roku życia. Trybem obejmowania władzy rządzi zasada primogenitury – prawo do przejścia tronu księstwa ma najstarszy potomek płci męskiej. W pierwszej kolejności są to synowie lub wnuki poprzednio panującego, dalej jego bracia również według zasady starszeństwa. Ustawa przewiduje również możliwość rezygnacji ze sprawowania władzy, chociaż z reguły książęta pełnią swoje funkcje do końca życia⁵¹. Możliwość wcześniejszego zakończenia sprawowania władzy daje także Konstytucja w omawianym wcześniej art. 113. System, w którym przy ustalaniu kolejności kandydatów na następcę tronu pomija się kobiety, nosi nazwę systemu salickiego. Wziął ją od zwyczajów Franków salickich. Liechtenstein jest aktualnie jedynym europejskim państwem, w którym system nadal obowiązuje⁵².

System prawny księstwa reguluje także kwestię dziedziczenia tronu przez dziecko adoptowane. Co do zasady przysposobiony (podobnie jak książęcy małżonek) nie ma praw do tronu. Jeżeli jednak zachodzi obawa, że z powodu braku męskiego potomka wygaśnie linia książęca, władca może adoptować dziecko, które będzie posiadało prawo do tronu. Jest to więc dopuszczalne jedynie w wyjątkowych przypadkach. Możliwe jest także wstąpienie na tron nieślubnego potomka. Konieczna jest jego legitymizacja w drodze zawarcia związku małżeńskiego przez rodziców. Następnie panujący musi zatwierdzić decyzją, iż dziecko należy do domu książęcego. Wówczas uzyskuje prawo do dziedziczenia władzy⁵³.

W sytuacji wystąpienia przejściowych trudności w sprawowaniu władzy przez panującego, może on wyznaczyć regenta, by ten zastępował księcia w pełnieniu obowiązków. Zastępca do objęcia tej funkcji musi spełniać dwie przesłanki: być członkiem Domu Książęcego oraz osiągnąć pełnoletność. Regent może być powołany także „w celu przygotowania go do objęcia tronu”⁵⁴. Od 1989 roku głową państwa jest książę Jan Adam II. W roku 2004 regentem został jego syn Alojzy.

Zaprzysiężenie nowego władcy jest wielowiekową tradycją, obrzędem bardzo ważnym dla obywateli tego państwa. W celu odebrania ślubowania od księcia zwoływane jest specjalne posiedzenie Landtagu. Zanim następca złoży przysięgę, jest obowiązany do złożenia pisemnego oświadczenia, „iż będzie rządził Księstwem Liechtensteinu zgodnie z Konstytucją i innymi ustawami, zachowywał jego integralność oraz niepodzielnie

⁵⁰ Uzyskanie pełnoletności następuje z ukończeniem osiemnastego roku życia.

⁵¹ Zob. K. Koźbiał, *op. cit.*, s. 92 i 94.

⁵² Zob. M. Wiszowaty, *op. cit.*, s. 96.

⁵³ *Ibidem*, s. 100.

⁵⁴ Tłumaczenie za: R. Grabowski, *op. cit.*, art. 13 bis.

i jednolicie przestrzegał jego suwerennych praw”⁵⁵. Nie jest to typowa przysięga, ale deklaracja sprawowania rządów w zgodzie z prawem i z poszanowaniem suwerenności księstwa. Deklarację składa także ustnie przed parlamentem, podczas zwoływanego na 30 dni od objęcia tronu posiedzenia nadzwyczajnego izby. Złożenie oświadczenia nie jest warunkiem koniecznym dla nabycia statusu monarchy (co jest bezpośrednim skutkiem śmierci lub abdykacji poprzednika), ale dla objęcia władzy książęcej już tak. W sytuacji odmowy złożenia deklaracji obowiązki głowy państwa przechodzą na rodzinę panującą lub zastępcę⁵⁶.

Osoba posiadająca prawa do tronu może się ich również zrzec. Dokonuje tego wyłącznie osoba pełnoletnia i w formie pisemnej, bez znaczenia jak odległe zajmuje miejsce w linii sukcesyjnej. Pisemne oświadczenie kierowane jest do głowy państwa oraz Rady Rodzinnej. Akt zrzeczenia się praw do tronu nie wywiera skutku wobec dzieci zrzekającego się – nie tracą uprawnień, ale jedynie przesuwają na dalsze miejsce⁵⁷.

9. Zakończenie

Mogłoby się wydawać, że we współczesnym świecie monarcha to relikw przesłości, bardziej tytuł honorowy niż realne sprawowanie władzy. Zupełnie inaczej jest w przypadku Liechtensteinu. Tutaj książę ma wpływ na sytuację w państwie oraz obsadę i działanie organów władzy zarówno ustawodawczej, wykonawczej, jak i sądowniczej. Warto podkreślić również ogromne zaufanie mieszkańców państwa do rodziny panującej, która włada krajem od setek lat. Władcy zapewnili sobie poważanie wśród ludu rządami zapewniającymi spokój oraz dobrobyt państwa, a także umiarem w korzystaniu ze swoich rozległych praw. Mimo że książę może powstrzymać lub zmienić działania legislacji, egzekutywy oraz wymiaru sprawiedliwości, czyni to sporadycznie. Zapewne dzięki temu zmiana Konstytucji, która dodatkowo zwiększyła rolę głowy państwa, spotkała się z powszechną akceptacją w referendum, a wszelkie próby ograniczenia uprawnień księcia kończą się fiaskiem. Było to również przejawem tego, jak bardzo mieszkańcy tego maleńkiego księstwa są przywiązani do tradycji i monarchii. Pozycja księcia jest zdecydowanie wyższa niż w innych krajach o ustroju monarchicznym. Przemysłane wykorzystywanie prerogatyw pomogło w stworzeniu stabilnego ustroju zapewniającego obywatelom życie w bezpiecznym, bogatym, wysoko rozwiniętym pod względem ekonomicznym i gospodarczym państwie.

⁵⁵ Tłumaczenie za: *ibidem*, art. 13.

⁵⁶ Zob. M. Wiszowaty, *op. cit.*, s. 133-134.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 146-147.

Tabela 1. Książęta Liechtensteinu od roku 1699.

Jan Adam Andrzej	1699–1712
Józef Wincenty	1712–1718, 1748–1772
Antoni Florian	1718–1721
Józef Jan Adam	1721–1732
Jan Nepomucen Karol	1732–1748
Franciszek Józef I	1772–1781
Alojzy I	1781–1805
Jan I	1805–1836
Alojzy II	1836–1858
Jan II Dobry	1858–1929
Franciszek I	1929–1938
Franciszek Józef II	1938–1989
Jan Adam II	od 1989

Źródło: A. Jureczko, E. Wac, *Historia Liechtensteinu*, [w:] J. Łaptoś (red.), *Historia małych krajów Europy. Andora, Liechtenstein, Luksemburg, Malta, Monako, San Marino*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2007, s. 156.

Streszczenie

Artykuł przedstawia pozycję ustrojową księcia w Księstwie Liechtensteinu. Monarcha ma szeroki zakres uprawnień, który pozwala mu realnie wpływać na władzę w państwie. Autor miał na celu ukazanie silnej pozycji głowy państwa i jego związków z władzą ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą.

Słowa kluczowe

Liechtenstein, książę, monarchia, księstwo

Abstract

The article presents the political position of the prince in the Principality of Liechtenstein. The monarch has a wide scope of powers that allows him to have a real influence on the dominion in the state. The author aimed to show the strong position of the head of state and his connections with the legislative, executive and judiciary.

Keywords

Liechtenstein, prince, monarchy, principality

